

Az uhu (*Bubo bubo*) Győr-Moson-Sopron megyében

Eagle Owl (*Bubo bubo*) in Győr-Moson-Sopron County

VÁCZI MIKLÓS

1. Bevezetés

Az uhu (*Bubo bubo*) magyarországi állománya harminc párra tehető, elsősorban az Északi-középhegységben fordul elő. Költőhelyül elsősorban természetes vagy mesterséges sziklafalakat (kőbányákat) választ (Márkus, 1998). Jelenleg a Zempléni-hegységben van a legerősebb állománya, de előfordul a Bükkben, a Mátrában, a Bakonyban és a Dunazug-hegységben, sőt Szatmár-Bereg megyében is (Petrovics Zoltán szóbeli közlése). Az említett helyeken szintén sziklán fészkel, gallyfészkes költésére hazánk más területeiről csupán egy konkrét adat van Békés megyéből (Tóth Imre szóbeli közlése). Az uhu megjelenése Győr-Moson-Sopron megyében az 1990-es évek második felére tehető. Először a Soproni-hegységben költött 1995-ben (Kárpáti, 1999), ekkor még biztosan nem fészkel a város környéki köfajtókban, mert jelenlétét a rendszeres keresés ellenére sem tudtuk bizonyítani. A legközelebbi költőhelyek a Kőszegi-hegységben (Németh Csaba szóbeli közlése), és a szomszédos Burgenland területén vannak, ahol az 1980-as évektől kezdődően erős állománynövekedés volt megfigyelhető (Grüll & Frey, 1990). Valószínűleg ennek hatására az ezredforduló utáni években egyre több helyen fedeztünk fel uhut a megye területén.

2. Anyag és módszer

2.1. A vizsgált terület

Az északnyugat-magyarországi megyének az osztrák határhoz közel eső területein, ezen belül is a Soproni-hegységben kezdődött az uhu kutatása, mert innen voltak korábban alkalmi megfigyelések (Hadarics, 1999). Később a munka kiterjedt más erdős területekre is, mint pl. a Dél-Hanság. Jelenleg a megye teljes területén vizsgáljuk az uhu jelenlétét, mert gallyfészkes költés elméletileg bárhol előfordulhat.

Az uhu jelenlétének bizonyítására a legalkalmasabb módszer a tél végi időszakban szóló hímek megfigyelése. A legkedvezőbb időpont a februári napok kora esti időszaka, lehetőleg szélcsendes időben. Ügyelni kell azonban arra, hogy a stabil (ún. régóta „beállt”) pároknál a hím csak rövid ideig szól, majd még szürkületkor kihúzza a táplálkozó területre. A hosszasan hívó, hangadását már a délutáni órákban megkezdő madár véleményem szerint pár nélküli, azonban az ilyen helyeket is fokozott figyelemmel kell kísérni egy későbbi költés reményében. Ezen kívül az alkalmasnak tűnő sziklaalakzatokat, bányaudvarokat érdemes a nyári hónapokban tüzetesen átvizsgálni, bejárni, az uhu jelenlétét ugyanis semmi mással össze nem téveszthető méretű köpetei és a tépőhelyein talált zsákmánymaradványok (ezek közül a legjellegzetesebb a kifordított sünbőr) is elárulják. Gallyfészkes költés gyanújánál a nappali ragadozómadaraknál alkalmazott téli fészekkeresés, majd a talált fészkek tavaszi (márciusi) visszaellenőrzése is eredményre vezethet. Az ismert párokat a költési időben rendszeresen, de legalább havonta egy alkalommal biztonságos távolságból ellenőrizni kell távcsöves megfigyeléssel, majd kirepülés után a táplálékmaradványok összegyűjtése és elemzése a feladat. Gallyfészkekben megtelepedett párnál a fészkek megerősítése vagy műfészkek kihelyezése szükséges. A legcélszerűbb az uhu által választott fészkekhez hasonló, erdőszélhez közeli öreg fa törzselágazásába héja által rakotthoz hasonló műfészket építeni. Az ilyen műfészkek rendszeres gondozást igényel, néhány évente meg kell magasítani, erősíteni, a közepét fatörmelékkel feltölteni vagy kicserélni. Gyűrűzésre többnyire nincs mód, mert a fiókák – főleg a gallyfészkek esetében – eltűnnek, mielőtt a gyűrűzésre alkalmas méretet elérnék.

3. Eredmények

A Soproni-hegység osztrák oldalán 1991-ben jómagam egy működő kőbányában, majd a magyar oldalon 1995-ben Taschek Mátyás egy gallyfészkekben költő uhu párt fedezett fel (Kárpáti, 1999). Az azóta eltelt időszakban ezeken a helyeken minden évben jelen volt a faj, költéseit a hazai oldalon mindig ugyanabban a fészkekben regisztráltuk. Az egyes évek költési eredményeit az 1. táblázat tartalmazza (a kirepült fiókról nincs adat, mert szinte minden esetben csak a még fészkekben ülő fiatalokat tudtuk megfigyelni, későbbi sorsukról nincs információ, egy kivétellel: 2000-ben egy példány maradványait a földön találtuk, ekkor testvérei még a fészkekben ültek). Az évek során két alkalommal meg kellett erősíteni az eredetileg héja által rakott terebélyes fészket. Alapjába a fehérgólya-védelemben használt, kb. 1,5 m átmérőjű fém fészektartó tányér került a törzselágazásba dróttal és szöggel rögzítve. Erre 1-1,5 m hosszú, 3-5 cm átmérőjű ágakból 25-30 cm vastag fészkek épültek, belsejét finomabb ágakkal és fatörmelékkel, valamint gyepetglával töltöttük föl. A fészkekanyag kihullásának, a fészkek kilyukadásának meggátolására a fészkek alapja zsákvászonnal is burkolva van.

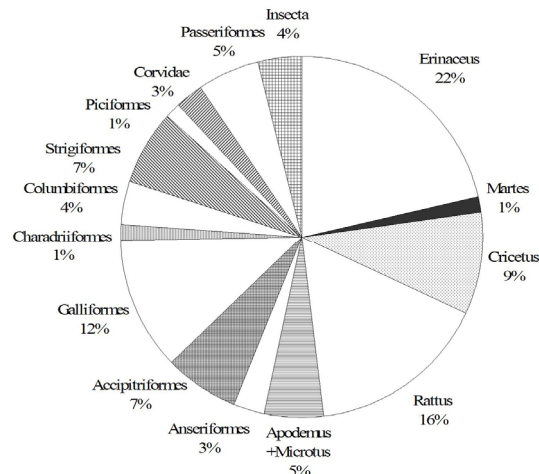
Az 1995 óta kirepült számos fióka állománynövelő hatásának érződnie kellett a környéken, ezért folyamatosan próbáltuk a város környékén, elsősorban továbbra is kőbányákban keresni a fajt. Bizonytalan, vadászoktól, természetjáróktól származó adatok utaltak arra, hogy Fertőrákos térségében is élhet uhu, néhány konkrét megfigyelés pedig a Soproni-hegység egyéb területeiről is származik (Udvardy Ferenc szóbeli közlése). Egészen 2006-ig azonban nem sikerült újabb fészkelő párok nyomára bukkanni, mígnem Hadarics Tibor talált egy elpusztult példányt Kópháza és Sopron között, vasúti felsővezeték alatt. A közeli kőbányát átvizsgálva abban egy kotló uhut találtunk. Egy hét múlva a madár a költőüreget – benne három kihült tojással – elhagyta. A tojásokat ezután begyűjtöttük. Valószínűsítettük, hogy a vasútnál talált elhullott madár ennek a példánynak a párja volt. E felfedezésen felbuzdulva végigjártuk a Sopron környéki kőbányákat, köfajtókat és minden olyan sziklás helyet, amely esetleg uhu megtelepedésére alkalmas. Ennek során egy további költőpárt találtunk felhagyott mészkőbányában, amelyek két fiókat neveltek. Mindkét bánya vízfolyással tarkított mozaikos szerkezetű mezőgazdasági terület és dombvidéki lombos erdő határán helyezkedik el, alapterületük legfeljebb egy hektár, legnagyobb falmagasságuk 10 m. A költőüreg mindkét esetben a sziklafal és az omladék találkozásánál bekapart sekély teknő volt, körülbelül a bányatalp és a fal legfelső pontja között fele magasságban, mellette akác, illetve vadszőlő sarjakkal, de a kirepülés számára szabad légtérrel.

Év (year)	Kotlás (hatching)	Kikelt fióka (hatched nestlings)
1995	igen / yes	2
1996	igen / yes	?
1997	nem / no	-
1998	igen / yes	3
1999	igen / yes	*0
2000	igen / yes	**3
2001	igen / yes	2
2002	nem / no	-
2003	igen / yes	0
2004	igen / yes	4
2005	igen / yes	2
2006	igen / yes	2
	Σ	18

*A fészkek kilyukadt, a fa tövében egy összetört tojás.

**Ausztria felől is szól februárban. Májusban egy juv. maradványai a fészkek alatt.

1. táblázat – Tab. 1.

1. ábra – Fig. 1. (n=8)

Más területeken – alkalmasnak vélt sziklás élőhelyek híján – nem kerestük aktívan a fajt. Szórványos megfigyelései voltak korábban a Dél-Hanságból (Nagy László szóbeli közlése), ahol 2003-ban egy szürkegém-telep tavaszi fészkekellenőrzésekor jómagam is hallottam uhuhangot. A rákövetkező napokban az esti órákban próbáltunk Németh Árpád természetvédelmi örrel további adatokat gyűjteni – sikertelenül. 2004-ben viszont az innen 2-3 km-re nyugatra fekvő, marhalegelővel közvetlenül határos öreg fűz-nyár ligeterdőben Németh Árpád és Szakovics Imre természetvédelmi örök két uhut ugrasztottak le egy félig kidölt fűzfáról, továbbá számos köpetet is gyűjtöttek. A madarak még több hétig megfigyelhetők voltak itt, ülőhelyül egy elhagyott héjafészket is használtak. A fészkek egy kb. fél hektár kiterjedésű tisztás mellett álló öreg nyárfacsoportban, terebélyes szürke nyáron, 20 m magasan volt a koronaszint alsó felében, törzselágazásban, és még ebben az évben megerősítettük, abban a reményben, hogy később elfoglalják. Ugyanezen év tavaszán az említett gémtelep ellenőrzésekor a kb. hetven fészkekből álló telep egyik szélső helyzetű fészkeben lapuló uhu figyelt meg (Vácsi, 2007). A telep egy öreg éger sarjerdőben van, 100-150 m-re az erdőszéltől, a fák átlagmagassága 20 m fölötti. A fészkek a felső koronaszintben helyezkednek el, az uhu által használt fészkek mellett ugyanazon a fán még két lakott szürkegém-fészkek is van. A madarakat csak a kilombosodásig – április végéig – lehetett megfigyelni, addigra két uhufióka kelt ki. Kirepülés után két példány tartózkodott a szomszédos fákon – valószínűleg a fiatalok. Az ellenőrzésekkor minden esetben számos bizonyító fotó is készült. 2005-ben ugyanabban a fészkekben is megfigyeltük kotlását, majd áprilisban két, kb. kéthetes fióka feküdt sértetlenül a földön – valószínűleg kiestek a fészkekből. A fiatalokat egy öreg égerfa törzselágazásába helyeztük, de már másnap szétmászta az aljnövényzetben, és többször nem is láttuk őket. 2006-ban csak a februárban fészkekből álló himet, később pedig a kotló tojót figyeltük meg, fiókára utaló nyom nem volt. A másik pár számára megerősített fészkekbe szintén lekotlott egy tojó, párját is több alkalommal megfigyeltük, azonban a két tojásból nem kelt ki fióka (a tojásokat a fa nehéz mászhatósága miatt a fészkekben hagytuk, de fotó készült róla).

Még érdekesebb adatok származnak a Mosoni-síkról: a 2006-os év elején Hegyeshalom térségében behavazott szalmakazalon és magaslesen találtunk uhu lábnyomot és -köpetet, egy példányt pedig kavicsbányában figyeltünk meg. A környék teljesen sík, zömében mezőgazdasági terület, fészkelésre alkalmas helyekben nem, azonban apróvadban és kisemlősökben bővelkedik. A szomszédos Burgenlandban hasonló élőhelyen már ismert kavicsbányában költése is (Rainer Raab szóbeli közlése).

A fészkelési idő után minden költőhelyet tüzetesen átvizsgáltunk zsákmánymaradványokat keresve. A talált maradványok alapján elmondható, hogy az uhu elsősorban a fészkek környékén élő gyakori állatfajokból szerzi zsákmányát, a táplálék-összetétel valószínűleg az élőhelyi adottságoktól függően változik. A gyűjtött anyag azonban nem elegendő ahhoz, hogy megfelelő összehasonlítást tegyünk.

Gyűjtés időpontja	Fészkelőhely	Nyom	Zsákmány faja, pd száma
2000.05.17.	hegyvidéki erdő, gallyfészkek	4 tépés	1 sün, 1 fácán, 1 bíbic, 1 fogoly
2004.04.14.	síkvidéki erdő, gallyfészkek	2 köpet	2 vízipocok, 1 szárcsa
2004.05.12.	hegyvidéki erdő, gallyfészkek	3 tépés	1 sün, 2 fácán, 2 cserebogár
2004.08.01.	hegyvidéki erdő, gallyfészkek	5 köpet + 4 tépés	3 sün, 2 egerészölyv, 1 héja, 1 karvaly, 1 fácán, 1 varjú
2005.04.16.	síkvidéki erdő, gallyfészkek	2 tetem	2 hörcsög
2006.08.01.	dombvidéki felhagyott mészakőbánya	14 tépés	5 sün, 1 egérféle (faj?), 1 nyest, 3 fácán (ebből két kifejlett kakas!), 5 erdei fülesbagoly, 1 varjúféle (faj?), 1 örvös galamb, 1 énekesmadár (faj?)
2006.08.17.	hegyvidéki erdő, gallyfészkek	3 köpet	2 sün, 2 hörcsög, 1 egerészölyv
2006.08.20.	dombvidéki működő kőbánya	5 köpet, + törmelék, + tépések	4 sün, 10 patkány, 3 hörcsög, 2 mezei pocok, 1 erdei pocok, 1 fácán, 1 házi galamb, 1 örvös galamb, 1 réce (faj?), 1 harkály (faj?), 2 énekesmadár (faj), 1 szarvasbogár

2. táblázat – Az uhu (*Bubo bubo*) tápláléka a fészkelőhelyeken talált köpetek és egyéb maradványok alapján.

Tab 2. – The spectrum of preys of the eagle owl (*Bubo bubo*) based on the remained parts around the nest

Minden esetben dominál a sün, a közepes testű rágcsálók (hörcsög, patkány, néha vízipocok), és a közepes termetű madárfajok (pl. fácán, galambfélék, egerészölyv, bagolyfajok). Esetenként (1-1 köpetben) a kistrágcsálók (pl. mezei pocok) és verébalakúak is nagyobb egyedszámban szerepelhetnek, azonban ha testtömegüket is figyelembe vennénk, akkor a táplálék összes biomaszátartalmának csak igen kis részét teszik ki – ezért mennyiségi jelentőségük elenyésző, akárcsak az alkalmilag előforduló ízeltlábúaké (pl. szarvasbogár).

A zsákmánymaradványok gyűjtése a faj táplálék-összetételének jobb megismerésén túl további eredményeket is hozott: az egyik bányában egy korábbi költőüreget is találtunk, régi, kiszáradt köpetekkel a sziklaperem kötörmelékébe temetve. Ez alapján feltételezzük, hogy a madarak már több éve használják a bányát, de bizonyosan 1992 után jelentek meg, mert akkor még nyomuk sem volt.

4. Összefoglalás

Az uhu ausztriai állománynövekedése hatására kelet felé is terjeszkedett. Ennek során olyan élőhelyeket is elfoglalt, ahol a jellemző fészkelőhelyek (sziklák, bányaudvarok) hiányoznak. A megye uhuállománya jelenleg legalább öt pár, de várható további párok megjelenése is, főként gallyfészkekben, mivel a sziklás költőhelyek száma erősen korlátozott. Meg kell még említenem, hogy a szomszédos Ausztriában is van több adat gallyfészkes költésre: az Alsó-Ausztriai Marchegg település mellett, öreg tölgyfákon lévő fehérgolya-telep egyik szélső helyzetű fészkeben rendszeresen költ uhu, sőt, a Donau Auen Nemzeti Parkban is megfigyeltek egy példányt egy rétisznak kirakott műfészkekben (Georg Rauer szóbeli közlése). Így a további kutatás során erre a költési módra is nagyobb figyelmet kell fordítanunk.

5. Summary

Due to population increase in Austria, Eagle Owl has expanded its range to Western Hungary in the east. It occupied such habitats where the normal nesting places such as cliffs, yards of abandoned quarries are normally missing. The existing population is now at least five nesting pairs in the county but appearance of few more breeding pairs are expected – mainly in twig nests because the number of rocky habitats is very limited. There are quite a few examples of Eagle Owl breeding in twig nests even in Austria: in Marchegg (Lower-Austria) it occupied one of the peripheral nests of a White Stork colony on old oak trees. There's an example when Eagle Owl has occupied an artificial nest in the Donau Auen National Park, originally placed for White-tailed Eagle (Georg Rauer pers. comm.), therefore we have to consider this unusual nesting habit during future researches.

6. Irodalom

Hadarics T. (1999): Új fajok a Fertő madárfaunájában 1994-95. Szélkiáltó, 11: 25-26.

Márkus F. (1998): Uhu *Bubo bubo*. In: **Haraszthy L.** (szerk.): Magyarország madarai. Mezőgazda kiadó, Budapest. 214–215.

Kárpáti L. (1999): Az uhu (*Bubo bubo*) fészkelése a Soproni hegységben. Szélkiáltó, 11: 2–4.

Grüll, A. & Frey, H. (1990): Neue Befunde zu Bestandsentwicklung, Bruterfolg und Nahrungszusammensetzung des Uhus (*Bubo bubo*) in Burgenland. BFB-Bericht, 74:137–145.

Váczai M. (2007): Érdekes adatok ritka madárfajokról a Kisalföldön. Heliaca, 2005: 114–115.

Váczai Miklós – Fertő–Hanság Nemzeti Park

H-9435 Sarród, Rév, Kócsagvár – vaczi@fhnp.kvvm.hu
